

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Candidatus Abbreuiatus Jurisprudentiae Sacrae, Hoc Est,
Juris Canonici, Secundum Gregorii Papae IX. Libros V.
Decretalium Explanati Summa, Seu Compendium**

Pichler, Vitus

Augustae Vindel., 1733

Titulus XX. De Testibus & Attestationibus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-63440](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-63440)

de vitando peccato, aut quando cum fama concurrunt alia adminicula. per c. 11. de Præsumpt. Vid. Masc. concl. 754. cit. ubi affert 32. tales casus. Rumor minùs probat, & ferè suspicionem tantùm, & levem præsumptionem inducit. Sed quando censetur fama legitimè probata? R. Si producat Instrumentum authenticum super fama erectum: vel testes saltem duo, omni exceptione majores, qui juratò testantur, se audivisse ita dici à majori parte communitatis, & saltem duas personas nominatim exprimunt, à quibus audiverint, asserentibus se vidisse, aut alia indicia rei adducentibus. Masc. conclus. 750. 751. allegans alios. Ex quo apparet, profus difficilem esse probationem famæ.

TITULUS XX.

De Testibus & Attestationibus.

SUMMARIUM.

1. *Testes, & Attestationes quid sint.*
2. *Quinam possint esse testes, & qui non.*
3. *Testes alioquin inhabiles quandoque admittuntur.*
4. *Quomodo produci, & recipi debeant testes. Ubi de Articulis, interrogatoriis, & Examine testium.*
5. *Præter testes etiam citari debent Partes.*
6. *Testes, antequam examinentur, debent jurare regulariter.*
7. *Super quibus sint examinandi.*
8. *Quomodo debeant testificari.*

Ee §

9. Quar-

9. *Quarta productio testium non permittitur, imò nec secunda, postquam testimonia innotuerunt producenti testes.*

10. *Quando duo testes plenè probent: quid probet unus: quid testis de auditu.*

11. *Quid testes singulares.*

12. *An aliquid probet testis varians, & contrarius.*

13. *Exceptiones qua sint contra testes & eorum attestationses.*

Prima & usitatissima probandi species fit per attestationses testium: *testis* autem iudicialis ex *c. 1. h. t.* definitur esse *persona idonea, qua ad instantiam partis evocatur & examinatur à Iudice ad faciendam fidem de re controversa.* Ut verò sit idonea, seu ad ferendum testimonium habilis, nec à Lege nec à Canone repelli debet. *l. 1. §. 1. ff. & c. 1. h. t.* Unde testis idoneus à quibusdam vocatur etiam *omni exceptione maior*, quamvis in rigore talis, cui nulla prorsus exceptio opponi potest, superet testem simpliciter habilem, tanquam *Comparativus Positivum* gradum. Testibus idoneis opponuntur inhabiles, qui sunt in duplici classe; aliqui enim ita sunt inhabiles, ut neque cum consensu Partium, contra illos non excipientium, testari valeant, uti excommunicati non tolerati: alii verò validè testificantur, si Partes contra ipsos non excipiant, aut eos non repellant propter defectum alicujus qualitatis: ut si non excipiant contra consanguineum pro consanguineo testificantem, vel si inimicum contra se admittant. *Attestationes* sunt asseverationes seu depositiones testium super aliquo facto.

Dico

Dico I. Testis potest esse omnis, qui nullo Jure ² prohibetur. *l. 1. cit.* Prohibentur autem I. aliqui Jure Naturali, qui nempe laborant defectu mentis, uti infantes, fatui, furiosi extra tempora, quibus habent lucida intervalla. Impuberes & pupilli; si habeant sufficientem usum rationis, non quidem repelluntur Jure Naturali, regulariter tamen Jure Positivo propter immaturitatem Judicii. *l. 3. §. 5. ff. b. t.* Licet admittantur in contractu Matrimoniali, in criminibus exceptis, & puberes facti de iis, quæ in impubertate perceperunt. Puberes autem seu Minorenes admittuntur in causis Civilibus non admodum arduis, non verò in Criminalibus ante completum annum 20. ætatis. *l. 20. ff. eod.* nisi sint causæ difficilis probationis, ubi etiam impuberes admittuntur tam in Criminalibus quàm in Civilibus. Jure Naturali prohibentur quoque ordinariè muti & surdi simul, quia ordinariè mentem suam explicare & intelligi satis nequeunt.

2dò prohibentur Jure Positivo I. cæci, qui rem solo auditu perceperunt. *can. 15. caus. 3. q. 9.* 2. Servi propriè dicti. *l. 7. ff. b. t. c. 10. de V. S.* Religiosi tamen his servis in hoc puncto non sunt annumerandi, quia juxta *c. 51. h. t.* cum licentia Prælati licitè, & sine illa validè testificantur. 3. Infames infamiâ Juris. *can. 9. caus. 3. q. 5. c. 13. & 54. h. t.* quales sunt histriones, adulteri, contra-hentes incestuosas nuptias, polygami &c. per sententiam Judicis damnati tanquam fures, raptores &c. Lauterbach putat, de Jure Civili infames infamiâ Juris non arceri à ferendo testimonio; infames autem infamiâ facti, qui nempe rei notoriè
qui-

quidem sunt criminis, cui tamen infamia à Jure non est annexa, aut condemnatio Judicis non intervénit, nec de Jure Canonico nec de Jure Civili, quamvis alii aliter sentiant. 4. Perjuri, etsi penitentiam egerint. *can. 24. caus. 2. q. 7. Farinac. alii*. 5. Pecuniâ corrupti. *c. 1. & l. 3. citt. uti & alii respectu fidei, inter quos censentur esse persone valde viles & pauperes. can. 7. caus. 2. q. 1. l. 3. cit. nisi vita eorum & famâ integra tollat suspicionem corruptionis, quæ præsumitur ex nimia egestate & vilitate. per c. 8. h. t.* 6. Excommunicati non tolerati. *c. 8. de sent. Excomm.* si verò tolerati sint, removentur solùm ope exceptionis, *arg. c. 13. §. 5. de heret. in 6.* Atque prædicti prohibentur absolute, alii econtra prohibentur solùm in certis causis, vel pro- aut contra certas personas. Unde

3tio Prohibentur esse testes in certis causis.

1. Mulier in re feudali, & in testamento solenni: item de Jure Canonico in causis Criminalibus, ut habet communior cum gl. in *c. forus 10. de V. S.* in quo *c.* datur hæc ratio, quia *varium & mutabile testimonium semper scæmina producit*; quòd rectè restringitur ad causas Criminales, quia in Civilibus non admodum arduis etiam Jus Canonicum admittit scæminas. *c. 3. h. t.* Sicut Jus Civile *l. 18. ff. eod.* indistincte admittit. 2. Regulariter quilibet minor 20. annis in causis Criminalibus. 3. In iisdem, si agitur ad pœnam sanguinis, contra Reum Clerici & Religiosi. 4. Laicus contra Clericum in iisdem Criminalibus. *c. 14. eod.* si nempe Clerici testes haberi possint. 5. Actor vel Accusator in causa, super qua agit vel accusat, & Judex in causa, quam judicat, Advocatus, item procurator, admi-

Administrator, negotiorum gestor, in causa, quam gerit, vel defendit. *c. 6. x. & c. fin. eod. in 6. 6.*
 Quilibet in causa propria. *can. 38. caus. 2. q. 6. l. 10. ff. h. t.* Quò etiam referas testem, qui est membrum communitatis, si ex ejus testimonio redundat commodum in singula communitatis membra, & non præcisè in utilitatem communitatis quàm talis: excipe tamen Clericos & Religiosos, qui in defectu aliorum testes esse possunt in causa suæ Ecclesiæ vel Monasterii. *c. 12. 38. h. t. & c. 26. de Jurejur.* licet directè exinde commodum redundet in Ecclesiam &c. quia res Ecclesiæ & Monasterii revera non sunt singulorum.

4to Prohibentur testari aliqui contra certas personas, uti 1. gravi laborans inimiciã contra inimicum. 2. Libertus contra patronum, 3. Parentes contra liberos, & hi contra parentes, saltem contra invitos; quò revoces etiam fratres & forores contra se invicem, conjuges contra se, vitricum contra privignum, socerum contra generum, & vicissim, vasallum, & suo modo subditum, contra dominum; quia his personis debetur specialis reverentia, amor, & concordia. 4. Advocatus contra clientem, Tutor & Curator contra pupillum & minorem suum, Administrator, Syndicus &c. contra suos principales in causis sibi commissis. *arg. can. 3. caus. 4. q. 3.* (ubi plurima circa testium qualitates & fidem, quam faciunt, referuntur ex Jure Civili) *& l. fin. ff. h. t.* 5. Judæi, pagani, apostatæ, item hæretici non-tolerati contra Christianos & Orthodoxos. *can. 25. 26. caus. 2. q. 7. l. 21. C. de hæret.* denique 6. Socius criminis contra socium, & quilibet de crimine convi-

ctus

Etus vel confessus contra alios, *c. 10. & l. 11. C. h. t.* quia sunt infames infamia Juris, & suspecti fidei.

§. Prohibentur aliqui pro certis personis testes agere propter nimiam conjunctionem, & inde ortam suspicionem minus sinceræ testificationis, videlicet
 1. parentes & alii ascendentes, ac liberi, fratres & sorores, conjuges, pro se invicem: item consanguinei & affines propinqui pro se in causis Criminalibus, & valde arduis Civilibus; in aliis autem causis non sunt testes omni exceptione majoribus, ita ut Judicis sit arbitrari, quantam fidem faciant; probant tamen in causa consanguinitatis vel ætatis, nisi inde redundet speciale commodum in testificantes. 2. Domestici, non qualescunque, sed quibus producens ratione potestatis dominativæ vel gubernativæ imperare potest, uti famuli, & coloni mercenarii: item subditi pro domino suo, nisi prius (quoad actum præsentem) solvantur juramentò subjectionis, & non agatur de proprio eorum commodo: idem est de Officialibus Principum &c. si nempe illi vel isti iniquam veritatem propter datum liberum testimonium metuere possint. 3. Socius tam contractus quam criminis pro socio. 4. Singulariter amicus pro amico. Sumuntur hæc ex *can. 1. 12. caus. 3. q. 5. can. 3. caus. 4. q. 3. l. 3. 6. 24. ff. l. 9. C. h. t.*

3 Quæres, an prædicti testes inhabiles, vel minus idonei, nunquam admitti possint vel soleant ad aliquid probandum? R. si sint Jure Naturali inhabiles, nunquam, ut clarum est: si Jure Humano, Lege vel Canone, admitti possunt ac solent in sequentibus casibus. 1. quando veritas aliter haberi

haberi nequit. 2. quando agitur de peccato vitando, v. g. de impediendo Matrimonio propter suspicionem impedimenti. 3. in criminalibus exceptis, atrocibus, & valde perniciosis, uti est crimen læsæ Majestatis, Simonia, hæresis &c, 4. si deponant pro innocentia Rei in criminalibus. 5. si deponant contra producentem, 6. si à Partibus rogentur, & sic approbentur positivè. vel 7. si approbentur negativè, h. e. nec à Parte, contra quam producuntur, nec à Judice repellantur. 8. si procedatur Summariè, & probationes non exactæ requirantur de Jure, DD. passim, & Greneck in suo egregio *Examine Juris Canonici b. t. n. 9. necitato*, qui insuper notant, plerumque Judicis arbitrio committendum esse, an & quantam fidem in his casibus mereatur testis aliàs inhabilis, aut minus idoneus, ut adeò defectus suppleri possit numerò, gravitate vel excellentiâ contestis, conjecturis & præsumptionibus &c. Notat insuper P. Streinius *p. 3. tit. V. §. 1. n. 4. in fine* cum Zypæo & Vallense, moribus hodie receptum esse, ut neminem testari volentem Judex repellat, quia nimirum expedit ad bonorum securitatem, & malorum oppressionem, ut quacunq; via & modo noxæ detegantur & abigantur. *c. 35. de Sent. Excom.* Ipsius deia erit dispicere, quid fidei debeat tribuere.

Dico 2. Ut testes legitimè producantur, & recipiantur, atque per eos fiat probatio, observanda ex communi praxi & sensu DD. sunt sequentia. Actor ex articulis positionalibus, seu ex positionibus à Reo negatis, format articulos, quos vocant *probatoriales*, seu positiones, ex quibus tanquam

quam præmissis veris conatur deducere, quod sibi probandum est, per verba, wahr/ v. g. Das Gerechtigkeit umb diese Zeit in meinem Hauff gewesen etc. & his articulis in ordinem positus præfigit certos numeros: tum denominat personas testium, quos ad probandos articulos intendit producere, & quia ordinariè non omnes & singuli testes notitiam habent, nec audiri possunt de omnibus articulis, hinc specificat articulos, super quibus unumquemque testium cupit audiri, v. g. super articulo 1. 2. 3. Cajum & Mævium super 4. & 5. Sempronium & Titum, &c. super 6. 9. 11. eundem Cajum & Mævium &c. quæ specificatio appellatur *denominatio testium cum directorio*, quia dirigit Judicem in Examine testium instituendo. Postmodum hi articuli cum denominatione testium & directorio exhibentur Judici, & ab hoc communicantur Reo, non tantum ut iste possit excipere contra personas testium & articulos, si exceptionem se habere credat (relicta interim Judici potestate statim admitteendi probationem exceptionis, vel, dilata probatione usque post publicationem attestatorum, prius examinandi testes *c. 7. h. t.*) sed etiam ut *interrogatoria* (seu certas quæstiones) quæ testibus à Judice proponantur circa factum ejusque circumstantias, ponere, & iis, quæ Judex ipse fortassis format, addere possit ad dignoscendum, & eum in finem, ut appareat, an testes consequenter loquantur, ut causam sui dicendi reddant, vel ut deprehendatur subornatio: & hæc interrogatoria non communicantur producenti testes, ne istos circa illa instruere vel subornare

valeat, imò nec testibus ante examen, ne colludant.

His præmissis citantur testes, & in præsentia utriusque Partis, quæ citari necessariò debet ad videndum jurare testes. *c. 2. h. t.* jurant de veritate dicenda; tum vel à Judice, vel ab alio, cui Judex committit, examinantur & audiuntur singuli seorsim & secretò super interrogatoriis & articulis, eorum dicta inferuntur Protocollo, rursus ipsis præleguntur, ut fortè inconsideratius dicta corrigere possint, & in fine ipsis imponitur silentium, id est, monentur, ne evulgent, quid interrogati responderint. Absoluto examine protocollum, quod hic appellatur *Rotulus Examinis* (*Zeugen-Sag*) clauditur sigillis Commissariorum (si per Commissarios examen testium fuit institutum) & traditur Judici deleganti: qui illud publicat, nempe Attestationes, & utrique Parti petenti copiam concedit, ut utraque videat, quid pro vel contra se deposuerint testes; nam ex his attestationibus Actor desumit suas probationes, easque in scripto, quod vocant *die Probations-Schrift* vel *Rechtliche Deduction*, Judici exhibet: Reus etiam notat ea, quæ pro se faciunt, præsertim circa personas & dicta testium, ut postea in *seiner Reprobations-Schrift* illa Actori opponere possit. Contra hoc potest Actor replicare, & porrigere *die Salvations-Schrift*. Cæterùm cum subinde contingat, ut etiam Reus, ex confidentia causæ, innocentiam suam ex superabundanti probare velit, etiam ipse similiter formare debet articulos, qui dicuntur *Reprobatoriales* vel *Defensionales*, quia contra Actorem probat, & ejus

intentionem reprobat, denominare testes tamen directorio, & alia observare, quæ de Actore articulos probatoriales ponente diximus. Quod si Pars post productionem testium dubitet, an per exhibitos articulos causam suam sufficienter probaverit, potest exhibere novos articulos, qui nominantur *Additionales*, modò elogia testium prioris non fuerint publicata, vel didicita à Parte. Hæc ut melius intelligantur,

- § Dico 3. Præter citationem testium specialiter necessaria quoque est citatio Partium, prout jam insinuavi, ut vident testes jurare & recipi, in aliàs examen testium esset nullum. text. & DD. *in c. 2. h. t. cit.* Si autem aliquis testium non foret sub jurisdictione Judicis, per litteras *munitæ compassus*, ut vocant, deberet Judex requirere illius Superiorem, ut vel mittat testem ad locum motæ litis, vel ipse examinet super articulis & interrogatoriis formatis, illiusque depositionem sigillò suò munitam communicet Judici motæ litis.
- ¶ Dico 4. Juramentum testium ante depositionem regulariter adeò necessarium est, ut absque eo nullam in Judicio faciant fidem in præjudicium alterius. *c. 5. 17. 29. 39. 51. l. 9. & 18. C. de testis* et si testis esset Clericus vel Religiosus: & licet causa tractetur summarie, ut notat *Myns. cent. 3. observ. 80. n. 3.* cum *Imola &c.* Nisi nempe utriusque Partis consensu, expresso vel tacito, remittatur testibus juramentum. *c. 39. cit. & arg. c. ad Apostolicam. de Regular.* Vel nisi testes forent tales, quibus ex consuetudine non solet injungi verum juramentum & formale, quales in Germania sunt personæ Illustres, & in dignitate constitutæ,

quæ

quæ appellantur *egregia*; harum enim depositio valet sub *fide nobilitatis*, aut *status sui*, licet non compareant in Judicio, sed solum in scripto sic testentur. Gail. l. 1. observ. 101. n. 14. Jurant autem testes tactis Evangelii; Episcopi & Sacerdotes tacto pectore, positis tamen ante conspectum Evangelii. Apud Germanos consuetudo habet, ut testes non tangant Evangelium, vel alias Scripturas Sacras, sed ut mares erectis duobus digitis anterioribus (si fœminæ sint, manu dextera super sinistram pectoris partem positâ) jurent, ac dicant: *Sic me DEUS, adjuvet & omnes Sancti ejus: vel Sanctum ejus Evangelium.* Clerici tamen & Religiosi non coram Judice Laico, si ab hoc petitur testimonium, sed coram suo Episcopo vel Prælato, aut cui is commiserit, jurant, *can. 2. caus. 14. q. 2.*

Objic. I. Juramentum testium est introductum Jure Communi; ergo remitti à Partibus non potest. 2. In c. 39. h. t. ubi permittitur remissio juramenti, solum fit mentio Adversarii: ergo non requiritur consensus utriusque Partis, ut nos diximus. R. ad 1. *dist. Antec.* est introductum Jure Communi, regulariter tamen & immediatè in favorem Partium. *C. Ant.* in & ob favorem publicum, cui privati renunciare non possint. *N. Ant. & Conf.* In causis tamen Matrimonialibus & Spiritualibus, ubi periculum animæ, item in Criminalibus criminaliter intentatis, ubi bonum publicum vertitur, Partes remittere hoc juramentum nequeunt. Ad 2. Etsi tantum fiat expressa mentio Adversarii, quia tamen in illo casu jam fuit præsens, qui voluit producere testes sine juramento,

plus non requiritur, quàm ut & Adversarius consentiret; sic enim jam utriusque Partis confens interveniebat.

- 7 Dico 5. Præstitò juramentò examinandi testes singillatim & secretò de Interrogatoriis Articulis, inchoando à generalibus, & paulatim ad magis particularia descendendo, nempe de 1. cuius nominis. 2. ætatis. 3. conditionis testis. 4. an non consanguineus. 5. vel inimicus adversæ partis. 6. an non subornatus. 7. non venerit cum aliis testibus de eo, quod velint dicere. 8. an aliquod emolumentum speret ex causa controversa. 9. cui Parti optet victoriam. De quo ad factum & circumstantias illius 10. an sciat v. g. delictum esse commissum: quale: à quo quando: quo modo. demum 11. an sciat, vel solùm credat: unde sciat (ut causam reddat sibi & c.) nempe an viderit ipse, vel tantùm audierit &c. Cujusmodi interrogatoria ponit Judex, vel ejus Commissarius ad examen testium delegatus, vel Pars, contra quam producuntur testes. Judex tamen & interrogans debet ab interrogatoriis *Suggestivis*, quibus quasi suggerit, prævenit, indicat, quid testis respondere debeat. *l. 1. qui quaestionem 21. ff. de quaestione*. Caveri quoque debent impertinentia & superflua, cujusmodi à Parte essent formata, à Judice rejici, sicut supplet debent utilia, quæ à Parte non sunt posita.
- 8 Dico 6. Testes debent deponere *viva voce*, non per scripturam vel alia indicia, nisi sint valitudinarij, aut personæ egregiæ, ad quas, si Judex nolit accedere, vel id non deceat, Notarium vel alios viros idoneos mittere debet, ut domi sue

sub

sub juramento, vel sub fide Nobili, testificentur; imò possunt suas depositiones suò sigillò & subscriptione munitas mittere ad Judicem. Ratio, quia ex voce trepidante, vultu, gestu, multùm desumi subinde potest. Unde *l. 3. §. 3. ff. h. t.* dicitur, *non testimoniis, sed testibus credendum.* Concordat. *c. 8. de cohabit. Cler. & mul. c. 37. & l. 4. C. b. t.* Debent item deponere *clare*, non *dubitative*, v. g. per verbum *puto, videtur, nisi fallor*; talis enim depositio non probat, nisi negotium in se obscurum sit, vel alia probatio haberi nequeat. Præterea debent dare *causam sui testimonii*, id est, indicare, quo modo, & quo sensu corporeo, visu vel auditu vel utroque, rem sciant. Quodsi tamen nec Judex interroget, nec Pars interrogari petat testem super causa sui testimonii, credendum est etiam causam non reddenti, nisi deponat in causa Criminali ad condemnandum Reum, vel super negativa probanda, vel super re, quæ sensu corporeo non percipitur, ut est nobilitas, dominium, jurisdictio, bona existimatio &c.

Dico 7. Testes, sive iidem sive novi, super iisdem articulis non possunt produci nisi secunda & tertia vice; nam quarta productio, nisi fiat ex justa causa, & producere volens juret, quòd depositiones testium nec subtraxerit, nec didicerit, nec malitiosè novam productionem petat. 2. Post publicationem verò attestationum, aut postquam didicita seu intellecta jam sunt à producente testimonia, regulariter etiam altera productio & receptio testium super iisdem articulis, vel directè contrariis, non conceditur propter periculum, ne producens subornet testes, ut v. g. aliquid ad-

dant, vel demant suæ depositioni. Pars I. habetur *c. 15. 36. 46. h. t. Nov. 90. c. 4.* Pars posterior *c. 46. & Nov. cit.* & maximè *Clem. 2. h. t.* Addidi *regulariter*; nam etiam post publicationem attestationum (quæ est publica prælectio depositionum in Iudicio, & fieri debet, postquam Partes ulteriori testimonii productioni renuntiaverunt ac citatis Partibus) vel post didicimas depositiones licet producere aut recipere testes de novo I. et consensu utriusque Partis. 2. Ex speciali facultate Principis. 3. Quando aliquis testis sponte compareret, & asserit, se nunc melius recordari reperiactæ. 4. Quando prius examen perperam factum, vel nullum fuit. 5. In causa Matrimoniali ob periculum peccati, & quoties post conclusionem in causa admittuntur adhuc testes, aut quando post latam sententiam non datur exceptio rei iudicatæ. Abb. Fel. Hoff. Farinac.

10 Dico 8. Duo testes, omni exceptione maiores, vel idonei, de veritate & proprio sensu deponentes, ordinariè plenam faciunt fidem, ita ut sententia desuper ferri possit ac debeat. *can. 3. caus. 2. q. 5. ibi: testimonio duorum vel trium testium quilibet Jure convinci & damnari poterit.* Conspirat *c. 4. 10. 24. h. t.* & Jus Divinum *Deut. 17. 19. Matth. 18. Luc. 17.* verbis: *in ore duorum vel trium peribit.* item: *in ore duorum vel trium stat omne verbum.* Dixi I. duo testes, nempe non pauciores; nam unus testis, cujuscunque sit excellentiæ, regulariter solum semiplenè probat. *per c. 10. 23. 28. & l. 9. C. h. t.* Ude illud vulgatum: *unus testis, nullus testis,* scilicet ad plenè probandum ordinariè; excipiuntur tamen cause

levi-

leviores, & ubi non agitur de præjudicio tertii
 vel agitur de impediendo peccato, & nulli ad-
 huc jus est quæsitum, & ubi testis deponit in iis,
 quæ pertinent ad ejus officium, v. g. Officialis
 publicus & juratus in rebus ad officium pertinen-
 tibus, Chirurgus vel Medicus in dubio, an vulnus
 sit lethale &c. In his enim casibus plenè probat
 unus testis, uti & si Papa, vel Imperator, vel alii
 Principes Superiorem non recognoscentes de fa-
 cto proprio testantur, vel si versamur in antiquis,
 & alia probatio haberi non potest, aut si aliæ
 conjecturæ, præsumptiones, juramentum supple-
 torium &c. accedat. Possunt tamen & solent
 pro quibusdam casibus à Jure plures testes, quàm
 duo, requiri: sic in testamento solenni requirun-
 tur septem, & in Matrimoniali contractu duo vel
 tres testes præter Parochum. Dixi 2. *de verita-
 te deponentes*; nam deponentes *de credulitate*,
 per verbum *credo*, vel, *non credo* ita contigisse,
 regulariter non probant. Communis ex *c. 5. h. t.*
 nisi nempe deponant contra producentem, vel
 nisi sit causa, in qua sufficit probatio præsumptiva
 & minùs concludens, vel quando credulitas est
 proxima sensui propter circumstantias, & ipsum
 factum ordinariè non potest percipi visu &c. ut
 in adulteriis, vel quando testis reddit rationem
 suæ credulitatis, vel testatur de re ad officium,
 vel artem suam pertinente, ac universim quando
 sufficit testis ex auditu alieno. Dixi 3. *de sensu
 proprio*, nempe de visu, vel de auditu proprio
 ac immediato, si res sit auditu perceptibilis. Su-
 mitur ex *c. 2. de consuet.* In teste testamentario,
 & quando agitur ad condemnandum in Crimina-

libus, vel ad dissolvendum Matrimonium, præter
auditum proprium requiritur etiam, ut testis vide-
rit personam loquentem, utut aliàs noverit per-
sonam ex voce: secus nec semiplenè probat. Te-
stis autem *de auditu alieno*, & testis *ex auditu*
auditus, ut loquuntur, h. e. asserens, se audivisse
ab aliis fide dignis, qui dixerunt, se vidisse, vel au-
divisse immediatè, regulariter non probat, sed ad
summum in Civilibus facit indicium & aliquam
probationem. Communis ex *c. 33. h. t.* probat
tamen, si illi, à quibus audivit, jam sunt mortui.
I. in factis antiquis, ubi est difficultas vel impos-
sibilitas aliter probandi. 2. Quando deponit con-
tra producentem. 3. Quando agitur ad defensionem
Rei. 4. Quando causa est difficilis probatio-
nis, saltem si concurrant alia adminicula. 5. Quan-
do sufficiunt conjecturæ & præsumptiones. vid.
Tuschi *litt. T. concl. 180. Myns. cent. 6. obs. 58.*

II Quæres, quid sint testes *singulares*, & an aliquid
probent? R. I. testes *singulares* dicuntur, qui non
conspirant, sed deponunt vel super factis diver-
sis, vel super eodem quidem, sed ita, ut quilibet
in suo testimonio sit singularis quoad locum,
tempus, vel aliam circumstantiam, vel ut quilibet
super eo, quod dicit, sit unus solus. Si unus te-
stis repugnat alteri, v. g. si unus idem delictum,
non successivum, asserat contigisse in hoc, alius
in alio loco, unus hoc tempore, alius alio &c. est
singularitas obstativa. Si sibi non repugnant,
sed deponunt quidem de diversis actibus, at non
contrariis, nec tamen se invicem adjuvantibus,
v. g. si unus dicat, mutuum esse datum Mona-
chii, alter ingolstadii, quia utrobique potuit
esse

esse datum, nuncupatur *singularitas diversificati-
va*. Si denique deponunt de diversis quidem
actibus, mutuò tamen adjuvantibus ad proban-
dum id, de quo controvertitur, v. g. si unus te-
stetur, Titium abstulisse equum, alter verò se au-
divisse Titium confitentem, quòd abstulerit e-
quum: vel, quando agitur de probanda posses-
sione agri, si unus dicat, se Titium vidisse aran-
tem, alius se vidisse messes colligentem in eo-
dem agro, vocatur *singularitas adminiculativa*
seu *cumulativa*. Testes singulares non faciunt
numerum testium, & opponuntur *contestibus*, qui
testantur super eodem facto, iisdemque circum-
stantiis, & concordant. R. 2. testes singulares
singularitate obstativa nihil probant; quia unus
evertit dictum alterius, ac melius est, unum pro
se habere testem, quàm plures sibi repugnan-
tes. Testes singulares *singularitate diversificativa*
faciunt semiplenam probationem, sicut unus te-
stis. per *c. 9. de probat. & c. 32. h. t.* quia talis te-
stis singularis, quia ab alio non enervatur ejus
testimonium, meretur fidem, quam meretur unus
testis; quia verò contestes circa idem factum
non habet; plenè non probat. Testes singula-
res *singularitate adminiculativa*, quod actus est
successivus, vel plures habet partes integrales, ple-
nam efficiunt probationem in Civilibus non val-
de arduis. per *l. 16. C. de pœnis*; quia tales testes
concordant respectu ejusdem finis, ad quem ten-
dunt per diversa media, adeoque non tam singu-
lares, quàm contestes dicendi sunt.

Petes, qui dicatur testis *variatus*, & *contra-
rius*, quidque probent? R. 1. testis *variatus*,

Ff §

seu

seu *varius* est, qui in dicto suo non stat firmus, sed varia dicit ac diversa, non tamen contraria directè. *Contrarius* verò *sibi* ipsi, qui directè contraria & inter se pugnancia deponit. Qui autem aliis testibus contraria edicit, est *contrarius respectu aliorum*. Resp. 2. Testis *varians*, si contraria deponit, nempe in hoc iudicio istud, & in alio iudicio aut examine contrarium, juxta aliquos apud Mynf. *cent. 2. observ. 86.* nihil probat: juxta alios probat secundum primam depositionem. per *c. 10. de probat.* quamvis hæc probatio multum minuatur per alteram testificationem diversam: si tamen hanc secundam faceret juratus, primam non juratus; vel si allegaret errorem in prima depositione, eumque probaret, vel secundam depositionem præsumptio vel aliud adminiculum reddere verisimiliorem, probaret secundum secundam. R. 3. Testis *sibi contrarius* nihil probat. *c. 54. in fin. de appellat.* imò tanquam perjurus arbitrariè puniendus est. *l. 16. ff. h. t. Contrarius aliis* tunc probat quando aliis testibus, vel adminiculis ita adjuvatur, ut eum his fortiorem & verisimiliorem fidem merito faciat, quàm testes contrarii. per *c. 9. & c. 32. cit.*

- 13 Dico 9. Exceptiones variæ opponi possunt testibus. 1. Contra eorum *personas* quòd nempe non sint legales, de quo videatur assertio prima. 2. Contra *examen* earum, quòd nempe ad id non sit citata Pars adversa, quòd deposuerint non jurati, non singillatim, non secretò &c. 3. Contra eorum *dicta*, quòd sint contraria, non verisimilia, non satis clara, de auditu alieno tantum, de credulitate tantum, quod causam scientiæ

tiæ non exprefferint, quòd in suis dictis sint sin-
 gulares &c. Contra personas testium post eo-
 rum receptionem, & à fortiori post attestatio-
 num publicationem non licet ampliùs excipere
 producenti testes, nisi nempe ex postfacto pri-
 mùm emerferit, vel innotuerit causa suspicionis,
 & hoc probaretur per juramentum; vel nisi ex-
 pressè ante examen sibi Pars reservârit exceptio-
 nes contra personas testium *l. 17. C. b. t.* quia pro-
 ducendo (nam Pars *producit*, Judex autem *recipit*
 testes, eos jurare faciens & audiens) censetur ap-
 probâsse personas testium tanquam habiles:
*quod autem semel placuit, ampliùs displicere non
 potest. c. 21. de R. J. in 6.* Idem dic de altera
 Parte, quæ debito tempore nihil opposuit contra
 personas testium. *Objic.* exceptiones perempto-
 riæ possunt opponi quocunque tempore, modò
 id fiat ante sententiam definitivam. *l. 2. C. sent.
 rescind. non poss.* Sed exceptio contra testes est
 peremptoria: ergo. *R. dist. ma.* quæ spectant
 immediate causam principalem. *C. ma.* quæ inci-
 dentem, ut quæ opponitur testibus. *N. ma.* Dein
 etiam *min.* est falsa; nam exceptio contra testes
 nec est *peremptoria*, eùm non sit actionis exclusio,
 nec propriè *dilatoria*, quia post litem contesta-
 tam opponi potest; sed participat de utraque, &
 solùm indirectè perimit intentionem Actoris.
 Cæterùm tantùm una & altera reprobatio testium
 probatoriorum admittitur per testes reprobato-
 rios, & horum per alios reprobatorios, non verò
 tertia vel ulterior, ne procedatur in infinitum.
 Denique observa, testes producendos esse sum-
 ptibus producentis; quamvis enim pro ipso
 testi-

testimonio veritatis nihil exigi possit, vel dari debeat, sumptus tamen itineris, & compensatio lucri cessantis ex omisso labore &c. exigi à testibus possunt; quia officium suum nemini debet esse damnosum, ut habet Regula Juris.

TITULUS XXI.

De Testibus cogendis, vel non.

SUMMARIUM.

1. *An testes cogi possint ad testificandum.*
2. 3. *An etiam in Criminalibus.*

Quia subinde contingit, ut nominati ab alterutra Parte testes, & requisiti ad testificandum, testari tamen nolint, ideo

I Dico I. Testes ad testificandum regulariter, si non sint privilegiati, cogi possunt in causis Civilibus de utroque Jure, etsi juramentò se adstrinxissent ad non testificandum, prævia tamen monitione. Text. & DD. in *c. 1. seqq. h. t. l. 16. & 19. C. de testib.* Ratio, quia Reipublicæ interest veritatem in Judicio non occultari, sed manifestari. Dixi I. *regulariter*; nam ad testificandum super eo, quod quis novit sub sigillo Sacramentali (nimirum ex confessione peccatorum ordinata ad impetrandam absolutionem) utique nemo cogi potest: item quod quis novit sub secreto naturali, puta si vel modò injustò notitiam acquisivit, vel justò quidem, sed tacitè aut expressè promisit alteri,